

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

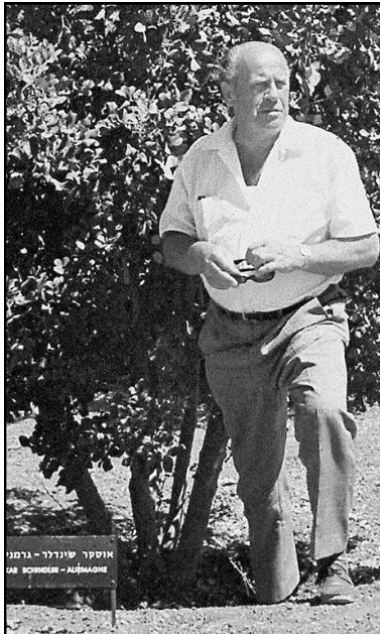

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
טלפון: 054-4436366, פקס: 09-9579540
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 128 אוקטובר 2017 תשרי תשע"ח

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

אוסקר שינדלר (1974-1908)

חדר הנצחה לאוסקר שינדלר

הרשות לפיתוח ירושלים שוקדת על בניית חדר הנצחה לאוסקר שינדלר "חסיד אומות העולם" בבית הקברות הפרנציסקני בהר ציון בירושלים, שם הוא קבור.

בחדר הנצחה יוצגו תמונות של אוסקר שינדלר, תמונות של "יהודיו" ותמונות של המפעל, ככל שתמונות כאלה נמצאות.

הפרוייקט מבוצע בשיתוף פעולה עם "יד ושם".

לצורך השלמת חדר הנצחה אנו פונים אל כל ניצולי שינדלר וצאצאיהם, ומבקשים לשלוח לנו בהקדם עותק סרוק באיכות מצויינת של תצלומים שבהם מצולם הניצול יחד עם מי בני משפחתו.

התצלומים אמורים להיות מוצגים בחדר הנצחה.

פתיתים,

הספריה הלאומית בירושלים חנכה לאחרונה אתר אינטרנט חדש 'כתיב', המציג כתבי יד יהודיים שנכתבו באלף השנים האחרונות.

בין מיליוני המסמכים הדיגיטלים שבאתר מצאנו 110 חיבורים, מהמאה ה-12 ואילך, אשר נמצאים בספריה האוניברסיטה היגלונית ובספריה צ'רטורסקי שבמוזיאון הלאומי.

בין כתבי היד נמצא תלמוד בבלי, תורה, נביאים, כתובים, מחזור, פרוש התלמוד, סידור תפילה, הגדה של פסח, מגילת אסתר, משנה תורה, הפטרות ועוד ועוד.

פגישה עם מנהל מחלקת המוזיאונים בקרקוב

בקרקוב עמלים וטורחים כבר על הקמת אתר הנצחה במקום בו היה מחנה הריכוז הגרמני לשעבר פלשוב. אוצרים של אתר הנצחה והמוזיאון ביקרו ב"יד ושם" ואספו חומרים חשובים רבים.

בתחילת חודש נובמבר יבוא ארצה מר מיכאל ניזביטובסקי Niezabitowski, מנהל מחלקת המוזיאונים ההיסטוריים בעירית קרקוב, לסדרת פגישות עם מנהלי מוזיאונים להנצחת אירועי השואה בישראל. בין היתר הוא יבקר ב"יד ושם", ב"מוזיאון לוחמי הגטאות" וב-"משואה".

מר ניזביטובסקי מבקש להפגש עם יוצאי קרקוב, מבוגרים וצעירים כאחד, והפגישה תתקיים ביום שלישי, 7 בנובמבר 2017, בשעה 17:00 באולם יצחק בתיכון עירוני ה', רחוב בן יהודה 227, כניסה לחניה מרחוב הירקון 294.

למי שיש תמונות, מסמכים, תעודות או מוצגים מאותם ימים אפלים, ומוכן לתרום אותם - יבוא על התודה והברכה. נוכחותכם והארותיכם חשובים ביותר.

75 שנים להיסול הגטו בקרקוב

ב-11 במרס 2018 נציין 75 שנים לחיסול הגטו בקרקוב (הגטו חוסל ב-13-14 במרס 1943). כמידי שנה יתקיים בקרקוב מצעד לזכר הנרצחים והוא יחל בשעה 12:00, בכיכר גיבורי הגטו בפודגוזה. נצעד מהככר ועד לפלשוב, המקום בו היה מחנה הריכוז הגרמני לשעבר. בדרך יעבור המצעד ליד שרידי חומת הגטו.

במוצאי שבת, ה-10 במרס 2018, יתקיים בבית הכנסת ה"טמפל" שברחוב מיודובה בקז'ימיז' קונצרט משיריו של הטרובדור היידי מרדכי גבירטיג, אשר נרצח בגטו באקצית יוני 1942.

אגנישקה יאז' Agnieszka Jez היא בוגרת החוג למוסיקולוגיה באוניברסיטת ורשה, ועבודת המחקר שלה עסקה במוסיקה יהודית ושירי עם במיוחד בתקופה שבין שתי מלחמות העולם. בימים אלה מתמקדת אגנישקה באיתור שירי ילדים יהודיים בכל מקום שבו שרו אותם: רפרטואר ביתי, מקהלות בבתי ספר וארגוני נוער, שיעורי מוסיקה בבתי ספר, תיאטראות וקבוצות חובבים, שירים לריקודי עם ועוד.

לצורך מחקרה מבקשת אגנישקה את שיתוף הפעולה של כל מי שיכול לחלוק עמה זיכרון של שירים כאלה, אפילו אם רק פירור של זיכרון.

אגנישקה תהיה בארץ מה-22 בנובמבר ומאז מבקשת להיפגש ולראיין אנשים שיכולים לסייע לה במחקרה.

המייל של אגנישקה:

agnieszka.jez@wp.pl

סיפורו של ניצול

מאיר בוסאק מסיים את ספרו "בין צללי עיר" בסיפור חייו בתקופת קיומו של הגטו ולאחר חיסול הגטו והעברתו למחנה הריכוז פלשוב.

הרוצח אמון גאט

"כשקיבל אמון גאט לידו את הפיקוד על המחנה, אשר הלך והוקם על פני בית-הקברות היהודי בפלשוב, הסמוכה לגטו קרקוב, היה ברור, שחיסולו של הגטו קרוב.

אמון גאט, קצין ס.ס, ענק שמן, התהלך במחנה בין היהודים, שנאלצו לעקור את המצבות, וירה. הוא קבע מועדים להשלמת הבניה של הצריפים, היכה מכות רצח את המהנדס היהודי, כשלא הושלמה העבודה בזמנה, והוציא להורג שני שוטרים יהודים, שפיקחו על העבודה.

בצריפים המוכנים שיכן חלק מיהודי הגטו, עובדי המפעלים הגרמניים, הנחוצים ל"מאמץ המלחמתי", כמו שדה-התעופה, מחסני הרכבת, מוסכים ובתי מלאכה לתיקון מכוניות. כחמש מאות איש נדחסו לכל צריף, שתוכו - שורות פיגומים של ארבע דיוטות קרשים ומעברים צרים ביניהם. בין קרשי המדפים היה חלל ריק של חצי מטר, מקום מגורים ושינה לאסירי המחנה.

הגטו והמשלוחים

בגטו התגוררו עוד אלפי יהודים. כדי למנוע את בריחתם תוך נסיון של "אין מה להפסיד" הפיצו הגרמנים לפני הגירוש של אוקטובר 1942 ידיעות, שהמשלוחים מכוונים למזרח, להתיישבות בכפרי רוסיה הכבושה ולבתי החרושת, וזאת כדי להפוך את היהודים לאלמנט פרודוקטיבי.

ספרו על מכתב, שהגיע לגטו מאיש ציבור ידוע, אשר שולח במשלוח הראשון של יוני 1942 מגטו קרקוב, ובמכתב הודיע האיש, שהוא עובד במפעל באוקראינה.

שוב הפיצו שמועה על אשה, גם היא ממגורשי יוני, שעברה לפני ימים אחדים דרך גטו קרקוב במשאית צבאית וסיפרה, כי היא מועסקת כאחות באחד מבתי החולים הצבאיים במזרח.

רבים מהיהודים קיבלו את דברי התרמית, שנתנו ניצוץ של תקווה ללב האכול פחדים. רבים אך לא כולם. היו שידעו כבר אז, מה שסופר מפי נהגי קטרי-הרכבות הפולנים, כי בהגיעם לבלז'ץ, הם מוחלפים על ידי נהגי-קטרים גרמניים, המוליכים את הרכבות לתוך יער, בו נמצא המחנה. קרונות המחנה נכנסים מלאי אנשים וחוזרים ריקים. ממאות אלפי היהודים שהובאו, כך סיפרו האיכרים שבסביבה, לא נראה אף אחד יוצא מהיער.

יום אחד בא אלי אחי ואמר: מובילים אותנו למות ואנו... שום דבר... שני חבריו החליטו לברוח מהגטו אל הפרטיזונים הפולניים שביערות מייכוב. גם אני רוצה ללכת, אבל - האשה, הילדים...

שני חבריו הלכו, אך נרצחו בידי הפרטיזונים הפולניים, שאף שדדו את האקדח, אשר הביאו אתם היהודים. באוקטובר "שולח" אחי עם בני משפחתו.

מאיר בוסאק (1912-1992)

ד"ר ארתור רוזנצויג

למעשי התרמית של הגרמנים לא היה גבול. בימי המשלוח הראשון דרשו מיושב ראש המועצה היהודית בגטו הד"ר ארתור רוזנצויג, שיקרא בתחנת הרדיו ליהודים המסתתרים אצל פולנים לצאת מהמחבוא, היות שההתחבאות קשורה בסכנת מות, אך אם יבואו לגטו ויצטרפו למשלוח, המכוון לאוקראינה, יוכלו לבנות את חייהם בכפרים בשקט ובשלוח.

הד"ר רוזנצויג דחה את דרישתם. כנראה, ידע את האמת, אולי מפי אחד הגרמנים, שבתוקף תפקידו חייב היה לעמוד אתם בקשר. הם היכו אותו ושיסו בו כלבים. דרשו ממנו להרכיב רשימת יהודי הגטו, המלבים שנאה לגרמנים. הוא סירב. איימו לצרף אותו ואת בני משפחתו למשלוח. הוא לא נכנע. ראיתי אותו עם אשתו ובתו בשיירת המובלים לתחנת הרכבת.

היום מספרים כולם על ראש מועצת היהודים בוורשה, אדם צרניאקוב, שהתאבד, כשדרשו ממנו הגרמנים, שישתף אתם פעולה בגירוש יהודי עירו לטרבלינקה, אך מי יודע על ד"ר רוזנצויג שלנו?...

אלתר דוד קורצמן

זאת ועוד, היה בגטו קרקוב בית יתומים. שוכנו בו ילדים, שברחו מהגירוש בערי הסביבה, ילדים שבעבור הון עתק הובטח להוריהם על ידי פולנים להסתירם, אך בסוף גורשו מבתי הגויים, ילדים שיהדותם נחשפה בבתי מחסה נוצריים על ידי המשטרה.

כשלוש מאות ילדים היו בבית היתומים בגטו קרקוב. בראש המוסד עמדו ר' אלתר דוד קורצמן והגב' אנה פוירשטיין. קורצמן היה לפני המלחמה מראשי "אגודת ישראל" בעיר. איש עשיר ונדבן, אב למשפחה מכובדת - מה שנקרא "יהודי יפה".

(המשך בעמוד הבא)

סיפורו של ניצול (המשך)

בגטו הקדישו, הוא והגב' פוירשטיין, את חייהם לבתי היתומים. הוא דאג למימון הוצאות המוסד ולחינוכם היהודי של הילדים. בוקר וערב נערכו תפילות במוסד ובחנוכה 1941 ערב חגיגי עם הדלקת נרות. במשלוחים של חודש יוני לא נגעו הגרמנים בבית היתומים. באוקטובר נצטוו כל היהודים להתייצב בכיכר האיסוף גם ילדי בית היתומים. את הילדים צרפו הגרמנים למשלוח.

אנשי ה"יידישע סוציאלה זלבסטהילפה" (העזרה הסוציאלית היהודית) קיבלו זכות להשאיר בגטו. מטעם הנהלת המוסד הזה נמסר למר קורצמן ולגב' פוירשטיין שיעברו לפינת הכיכר, אשר שם עומדים הזכאים להשאיר. שניהם סרבו והלכו בראש פלוגות היתומים אל המות.

ר' אלטר דוד קורצמן (1865-1942)

היום יודעים הכל על יאנוש קורצ'יאק, מדברים וכותבים עליו, אבל יאנוש קורצ'יאק לא היה האחד והיחיד...

חיסול הגטו

שאלת איך ניצלתי? ובכן, בניגוד למעשי התרמית לפני גירוש אוקטובר 1942, לא הפיצו הגרמנים את שקריהם בחודש מרץ 1943. הם ידעו, שהיהודים כבר חסרי אונים ואפשרויות.

ב־13 במרץ עם שחר נסגרו שערי הגטו. כולם נצטוו להתאסף בכיכר עד שעה 8 בבוקר. מי שלא יבוא - יירה. מסביב לחומות הילכו אנשי ה-ס.ס. בקסדותיהם הנוצצות ורובים דרוכים בידיהם. הם הסתובבו במאותיהם

בגטו ומילאו את החלל ברירות.

מחלוני ראיתי את המתאספים בגטו. קבוצות-קבוצות של אנשים, שרידי משפחות. זקנים כמעט שלא היו כבר, הם נשלחו להשמדה בגירושים הקודמים. נושאי חבילות, תרמילים ומזוודות קטנות הלכו.

דיירי הדירה שלי התגודדו בחדרי. היתה שם אמי, אשה זקנה וחולה, שני זוגות בגיל העמידה, שלושה רווקים ואשה צעירה מאד, שבעלה "שולח" באוקטובר, ובזרועותיה תינוקת בת ארבעה חודשים. אף אחד מאלה לא עבד במפעל גרמני. לא היה לנו כל סיכוי להישלח למחנה.

התקווה היחידה, שיכלה לבוא בחשבון, הייתה - גם באוקטובר דובר על קרקוב יודנריין - ללא יהודים - והנמצא בגטו יירה, אך גורשו רק כששת אלפים, ובגטו נותרו אולי כעשרת אלפים, מהם שהורשו להשאיר ומהם - המסתתרים, שיצאו כחלוף ימי ההסגר ממחבואיהם, ואיכשהו המשיכו לחיות בגטו. הדבר אפשר, כי לגטו הובאו גם שרידי יהודים מעיירות הסביבה. אולי גם הפעם...

פתאום נכנס לחדר חברי, משך אותי לפינה ואמר: אנחנו שלושה, בוא כרביעי. בסמטא שליד הבית יש מכסה של פתח לתעלת הביוב העירונית. ננסה לברוח. "יש לי פה אמא" עניתי. והוא: "לא תעזור לה בכלום, אם תישאר"; "לא אעזוב אותה", עניתי.

הוא הלך. אחרי המלחמה פגשתי אותו. סיפר שהם יצאו מהתעלה מחוץ לעיר והתפזרו. סכנת זיהויים כיהודים היתה יותר גדולה אילו היו יחדיו. "כשאני חושב היום, אמר, על הבריחה זה היה שגעון. אילו זיהה אותנו גרמני, היה מעבירנו לידי הגסטפו, פולנים רבים היו מסגירים אותנו כדי לזכות בקילו סוכר ובקבוק וודקה. והעיקר - לא היה לנו אל מי לפנות שישתירנו. שום כתובת... ואף כסף לא היה לנו... ובאמת, אחרי המלחמה לא פגשתי את שני חברי.

לי קרה ממש נס. פגשתי ברחוב את המורה שלי מבית הספר היסודי, הממלכתי. סיפרתי לו הכל. והוא רווק מזדקן, היה אז עובד עירייה, שאסף אותי לביתו להסתירני "יוס'יומים", אך החזיק אותי בדירתו הדלה קרוב לשנתיים... ממש צדיק אומות העולם...

ישבנו בחדר כמאובנים. שוב נפתחה הדלת וחבר אחר, ששרת במשטרה היהודית, בא נושם ונושף ואמר: "הפעם יהיה הגטו יודנריין. הם הולכים בליווי אנשי המשטרה היהודית מבית לבית, מדירה לדירה ויורים בנמצאים שם. באחת החצרות מצא איש ס.ס. שלוש ילדות בגיל 7-8 מסתתרות בארגז. יפות כמלאכים. ירה בשלושתן. הם יחזיקו את הגטו סגור במשך שבועות, עד שיוציאו ממנו את כל החפצים - הרהיטים, הבגדים, הכלים וכד' ובאותו הזמן יסתובבו וימשיכו בחיפושים... מוטב שתצאו לכיכר... אולי איכשהו תסתננו לתוך אחת הפלוגות של עובדי מפעליהם..."

[...] ישבנו בין גרוטאות, שמילאו את המרתף. האם הצעירה החזיקה את תינוקה ובכתה. ידענו, שהמחנה בפלשוב, אליו יועברו העובדים מהגטו, והנמצא תחת שלטונו של אמון גאט, הוא גיהנום עלי אדמות, אך עתה הוא היה שיא החלום, המאפשר הארכת חיים.

[...] החלטנו לצאת. הכיכר היתה מלאה. האנשים עמדו מסודרים בגושים לפי מפעלי עבודתם. הבלתי מועסקים הועמדו בפינת הכיכר, שהיתה מוקפת אנשי ס.ס. הם צרחו וירו, בעטו והיכו בקתות רוביהם, ילדים נעקרו מזרועות אמהות. [...]

הגרמנים הבטיחו שכל איש משטרה יהודית שיגלה בונקר של מסתתרים יציל את בני משפחתו ממשלוח, ויקח אותם איתו למחנה. גאת והאזה, קציני ה-ס.ס., הסתובבו עם אקדחים בידיהם כמנצחים על המבצע. הם לא צעקו. התהלכו וירו. גאת ניגש אל הנשים שבגוש עובדות-מתפרות-המדמים, הצביע על הילדים, שעמדו עמנו ובגיחוך של ציפור אמר: "אתן עולות למחנה פלשוב. הם יגיעו אחריכן... תיווכחו, שאני עומד בדיבורי..."

אחרי שגושי העובדים הובלו למחנה, נורו כמעט כל הילדים בכיכר וכפי שנודע לי אחר המלחמה - למחרת הועברו כל הגופות, כאלפים הרוגים, בעגלות לפלשוב לקבורה. מישהו בא וסיפר: "בבית החולים הוצאו כל המאושפזים בקבוצות של עשרה-עשרה לחצר ונורו - קבוצה אחר קבוצה. גופות נפלו על גופות.

(סוף בעמוד הבא)

סיפורו של ניצול (סוף)

את הרופאים: ד"ר רוזה בלאו, ד"ר ברונו פאלין-פופלס וד"ר זיגמונד פיישר, שלא רצו לעזוב את החולים ולא התייצבו בכיכר כדי ללכת למחנה - גם בהם ירו הגרמנים, כפי שירו בד"ר יעקב קראנץ, שבגירוש אוקטובר לא רצה לעזוב את בית הזקנים בגטו קרקוב.

עמדנו בפנית הכיכר מוקפים אנשי ס.ס. היו בתוכנו בחורים ידועים כבריונים בשכונה היהודית שבעיר לפני המלחמה. שם היתה המיספרה שלי. הכרתי אותם מקרוב-מקרוב. הסתפרו אצלי. הם הפילו פחדם על השכונה כולה, שבה התגוררו גם גויים גנבים, פורצים - ואם הללו לא העזו להרים יד על יהודי מזוקן, לבוש קפוטה שחורה ולא לסחוט כספים מתנוונים יהודיים - הרי רק מפחד אותם הבריונים היהודיים.

ראיתי אחדים מהם לידי, רואים את מעשי הגרמנים ועומדים כמשותקים, פתוחי פה ועיניהם כמוזגות. אכן, לפני שניגשו הגרמנים להשמיד אותנו השמדה כללית, הם הרגו אותנו נפשית. היינו עייפים מהצרות, מהמכות שספגנו במשך חדשים ארוכים. זה היה חוסר אונים של אדם, שהוקף פתאום על ידי רוצחים, המכוונים רוביהם אליו.

זהו האדם, כשאין לו כל סיכוי להציל חייו. בהרגשתו של עכבר, שנפל למלכודת ברזל... ומעשה נקם בגטו! הדבר היה גורר אחריו רצח של

מאות יהודים... ובכל זאת - זה היה כמכת אגרוף של ילד בשער ברזל, שנטרק לפניו... ועשו זאת אצלנו קבוצת צעירים בראשותם של ליבסקינד, דרנגר, לאבאן-ליבוביץ, השק באומינגר - בני משפחות טובות, בוגרי גימנסיות ואוניברסיטה, חברי תנועות נוער. הם פעלו מחוץ לגטו ובליל דצמבר אחד תקפו ברימונים את בית הקפה של אנשי ס.ס. "ציגנריה", הרגו ופצעו כמה מהם, אך כחלוף יומיים-שלושה נלכדו ונהרגו...

נחזור לכיכר האיסוף. אינני יודע כמה זמן נמשך העניין. מוקפים אנשי ס.ס. ומשטרה יהודית החלו עובדי המפעלים הגרמניים לנוע בכיוון המחנה. אט-אט התרוקנה הכיכר. נותרנו רק אנו, הבלתי מועסקים, אנשים, נשים, קצת זקנים וילדים. אולי כ-1,500 נפש. ואז הגיעו המשאיות. הגרמנים החלו להעלות אותנו עליהן. כחמישים איש למשאית. הפרידו ביני לבין אמי.

בשיירה ארוכה של משאיות נסענו. עברנו דרך כפרים שקטים ועיירות של גויים. פתאום, המשאית שבה נסעתי, נעצרה. התברר - תקר במנוע. אחד מאנשי ה-ס.ס., שליוו אותנו, החל לחפש מכונאי בסביבה, אך זו היתה סביבה כפרית. שאל, אם יש בתוכנו מישהו, היודע לתקן מנועי משאיות. איש לא הודה. הוא נאלץ לחזור לקרקוב, כדי להביא מכונאי.

בינתיים המשיכו יתר המשאיות

בדרך. גם המכונאי שהגיע לא הביא עמו את האביזר הדרוש. הוא נאלץ לחזור לעיר כדי להשיגו. עד שתוקן המנוע היה כבר ערב. לבירקנאו, מקום תאי-הגז והמשרפות של אושוויץ, הגענו בלילה. התנורים היו כבר כבויים. מנוסעי המשאיות האחרות לא פגשנו כבר איש. מישהו מעובדי המקום ענה לשאלתי:

— כן, הגיעו... היו כאן... היו...

בשבילנו, קבוצה קטנה של כחמישים איש, לא היה כדאי להסיק את התנורים מחדש. הם העבירו אותנו לאיזה צריף. למחרת ציוו לצאת. שאלו את הצעירים למקצועותיהם. אמרתי שאני ספר, שעבדתי כספר - אמן בסלון...

"ספר אמן אתה? לכוזה אנו זקוקים", אמר הגרמני ופרץ בצחוק. הם שלחו אותי לבנייני תאי-הגז, להיות אחד הספרים שגילחו את ראשי הנשים, טרם הוכנסו לגז. את השערות היו שולחים לגרמניה, לתעשייה. כמעט שנתיים עבדתי שם...

שאלת איך ניצלתי? ובכן שמעת... במשך כשנתיים, כשהובאו נשים, בתוכן בנות משפחתי, נערות צעירות, מכרות מלפני המלחמה מהעיר וגם מאלה, שב-13 למרץ הועברו לפלשוב, אני, תוך גילוח ראשיהן, סיפרתי, שלפני הרחיצה והמשלוח לבתי החרושת בגרמניה, דורשים ה-ס.ס.-חיטוי מוחלט... כך סיפרתי כשנתיים...

הקרקובאי שגילה את ה-אא"ג

אדולף אברהם בק Adolf Beck היה חוקר מוח אשר גילה את הפעילות המוחית התפקודית, והמציא את ה-E.E.G (אא"ג - אלקטרואנצפלוגרם, רשמת מוח חשמלית) אא"ג.

בק שנולד בשם אברהם חיים בק בשנת 1863, בן לשעיה וגוסטבה לבית מולר, משפחת אופה ענייה מקזימיז', סיים את לימודיו התיכוניים בקרקוב ולימודי רפואה באוניברסיטה היגלונית.

בשנת 1890 גילה את תופעת הפעילות החשמלית במוח בתגובה לגירויים ה-E.E.G, ובשנים 1895-1934 היה פרופסור באוניברסיטת ללבוב. היה נשוי לרגינה לבית מנדלבאום ואב להנרי, סופי וידוויגה.

במלחמת העולם השנייה, לאחר כיבושה של לבוב על ידי הגרמנים, הסתתר בק מחוץ לגטו, וככל הנראה התאבד במחנה ינובסקה באוגוסט 1942.

אשתו נפטרה לפניו ורק בתו ידוויגה שרדה.

האם כבר שילמתם את דמי חבר לארגון לשנת 2017?

המחאה על סך 150 ש"ח

לפקודת ארגון יוצאי קרקוב נא לשלוח לרח' הנוריות 31 הרצליה 4672630

בנות יז'יורנה מנצחות את גבירטיג

שתי נשים קרקובאיות, אם ובתה, **אנה ונטליה יז'יורנה**, עוסקות זה שנים רבות, בהנצחת המשורר היידי, מרדכי גבירטיג. סיפור התמסרותן להנצחת הנגר המשורר, הטרובדור היידישאי האחרון, מתחיל לפני למעלה מעשרים שנים, כאשר חבריה של האם החליטו להתקין לוח הנצחה לגבירטיג על קיר הבניין ברחוב ברק יוסלביץ 5, הבניין שבו התגורר פעם המשורר.

באותם ימים נכחה אנה יז'יורנה בקונצרט של זמר יידי ידוע, ושמעה, לראשונה בחייה, משיריו של גבירטיג. אירוע זה נטע את הזרע להחלטת הנשים להקים אנדרטה או מוזיאון שיוקדשו לגבירטיג.

וכך, בשנת 2012, כשפתחה אנה גלריה לאמנות ברחוב בז'וז'ובה, לא הרחק מרחוב יוסלביץ', חלפה במקרה על פני בית מספר 5 ברחוב, וראתה מודעה כי דירת חצר בבניין עומדת להשכרה. אנה החליטה להגשים את חלומה.

חודשים התנהל משא ומתן עם בעל הדירה, ולבסוף, במרס 2013 נחתם חוזה השכירות ובנות יז'יורנה יכולות היו להכנס לדירה המוזנחת, לנקותה ולשפצה, כדי להפכה ל"מקדש" לגבירטיג. בשלב הראשון רוהטה הדירה בריהוט המזכיר את הימים ההם, ובמקום מוצגים חומרים רבים שנאספו על חיי המשורר ועבודתו.

המטרה הייתה ליצור מקום שבו יקראו וישמעו שיריו של גבירטיג, מקום שבו ניתן יהיה לספר סיפורים נשכחים על האנשים שחיו ברובע קז'ימיז' והיו חלק מתושבי קרקוב, מקום שבו ישתמר העבר.

וכך, מחלון הדירה הפתוח לכיוון הרחוב, בוקעים צלילי שיריו של גבירטיג, והעוברים והשבים במקום עומדים ומאזינים לשיריו המתנגנים בחדר. ליד החלון מונחים עותקים משירי המשורר, והעוברים במקום יכולים לקחת אותם עמם. מידי פעם מתקיימים במקום ערבי שירה ובהם מושרים שירים ביידיש ומוקראים שירי המשורר. אחת לשנה, ביום הולדתו של גבירטיג, מתקיים במקום קונצרט לזיכרו, בנוכחות משתתפים רבים.

המקום הופך, אט אט, למוזיאון למורשתו של המשורר, ובכוונת היוזמות להוסיף גם פעילות חינוכית ואמנותית: שיעורי היסטוריה, סדנאות, תחרויות, פרויקטים מחקריים, תערוכות צילום, הקרנת סרטים,

השלט לזכרו של מרדכי גבירטיג (1877-1942) על הבניין שברחוב ברק יוסלביץ 5

קונצרטים, וכמובן להוסיף ולהגדיל את כל המידע הנצבר על המשורר ומשפחתו.

כשאנה נשאלת מדוע היא עושה את כל זה, היא עונה שהיא עושה זאת מתוך אהבה. 20 שנה חלמה על הצבת יד זיכרון לגבירטיג ומשפחתו, וגידלה את ילדיה כשהם מוקפים בתרבות היהודית שהייתה. כך, ילדיה רואים חובה לזכור את השכנים שאיבדו והם רואים בתרבות היהודית חלק מתרבותם הם.

קוראים כותבים

לנושא שימור הווילה של הרוצח אמון גאט אני מבקש להביע את דעתי כיליד הארץ קצין בצה"ל, בן לאב שהיה ברשימת שינדלר, ואשר תמונתו על קיר מוזיאון שינדלר בקרקוב כשאר ניצולי שינדלר.

מזה שנים אני מרצה, בהתנדבות, ביחידות הצבא בנושא "שואה ומורשת".

דעתי נחרצת בעניין זה: אם יעשו שימור למבנה בו שכנה המפלצת הזו הרי שלמעשה משמרים את שמו של האיש הזה, שכמובן אינו אדם במובן

האוניברסלי של המילה ואין לעשות זאת!

אין לשמר את המבנה עם המרפסת, שממנה לעיתים תכופות רצח ביריות נשים גברים ואף ילדים, אדם שהתעלל באנשים כמו הלן שהייתה משרתת שלו ואחרים, ובכך לתת בפועל ולמעשה גושפנקה לזיכרון של המפלצת אמון גאט, הגם שזו לא הכוונה כמובן.

יש הבדל ברור, לדעתי, בין שימור מבנים בהם בוצעה השמדת

היהודים, כי זה גם למען הדורות הבאים וגם ולמען זיכרם של

היהודים ונשמותיהם, בניגוד לרעיון לשמר מבנה בו שכן הרוצח הנורא הזה ולתת גושפנקה למעשה לזכרו.

יש להרוס את המבנה! שלא יישאר זכר ממנו.

אודה לך אם תעבירי הדברים כלשונם, אולי בפולנית, לגורמים המחליטים בנושא.

קבוצת 'צנרשאפט' בפלשוב

על פי מאמרה של יהודית באומל תידור "רוחקה ושתי הרבקות: מנהיגות קבוצת ה"צנרשאפט בפלשוב", בתוך "גוף שלישי יחיד: ביוגרפיות של חברי תנועות הנוער בתקופת השואה" בעריכת אביהו רוני ויהויקים כוכבי, הוצאת בית לחמי הגיטאות, יד יערי, מורשת – בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ'. פרל בניש, בספרה "הרוח שגברה על הדרקון", הוצאת הספרים פלדהיים, מתארת אף היא את התמודדותן של תלמידות רשת "בית יעקב" בתקופת השואה, ואת היווצרותה של קבוצתה של עשר בנות ששמרו זו על זו וראו עצמן כמשפחה.

"צנרשאפט בפלשוב"

כאן, באביב 1943, לאחר חיסול גטו קרקוב, החלה להתגבש קבוצת ה"צנרשאפט" – "העשיריה", כפי שכונתה בפי אסירי פלשוב, ואחר כך גם על ידי אסירי אושוויץ וברגן-בלזן, ובמהלך השנה הגיעו בנות נוספות לאחר שחוסלו הגטאות בדרום פולין ושרידיהם הועברו לפלשוב.

היסודות עליו נבנתה הקבוצה היו קשרי חינוך, קשרי משפחה ומוצא גיאוגרפי. מסתבר שמחצית מתוך עשרת הבנות החברות בקבוצה למדו יחד בסמינר "בית יעקב" במחצית השנייה של שנות השלושים, ובין אחדות מהן היו קשרי משפחה. כל הבנות היו ילידות גליציה וחלקן מאותה עיר (ארבע היו ילידות קרקוב).

למערכת היחסים שהתפתחה בתוך הקבוצה היה אופי משפחתי, כשמספר חברות מילאו את תפקיד ה"אם" והאחרות את תפקיד ה"הבנות" הנתמכות.

רבקה הורוביץ המנהיגה האחראית של הקבוצה, ששילבה בתוכה תכונות של המנהיגה הכריזמטית, הסוציומטרית, האפקטיבית וה"מציבה סטנדרטים". במשך כל התקופה, היא דאגה לצרכים הגשמיים של הבנות.

רבקה אנגלרד, המנהיגה הרוחנית של הקבוצה, הייתה אף היא מנהיגה כריזמטית ועבור שתיים מבין החברות – אחותה וגיסתה – היא הייתה גם מנהיגה מסורתית-משפחתית. בנוסף לכך היא מילאה תפקיד של מנהיגה מעודדת, שהשפיעה על הקבוצה כולה באמצעות עידוד רוחני. גם ברגעים הקשים ביותר באושוויץ שקדה הצעירה על טיפוח הערכים, עליהם גדלו הבנות וברוחן חונכו.

(סוף בעמוד הבא)

שנות חינוכן בבתי הספר הפולניים, שם ספגו את יסודות השפה המקומית יחד עם האהבה לספרות הפולנית.

למרות הפרש הגילים בין "רוחקה ושתי הרבקות", כל השלוש למדו בסמינר באמצע שנות השלושים, והספיקו עוד לשמוע שיעורים מפי שנירר, לפני מותה בשנת 1935. שלושתן היו בחורות פעילות וחרוצות, דינמיות ביסודן. אך בעוד שרחל שנצר נחשבה למתונה ולמפייסת, נטו שתי הרבקות, ובמיוחד רבקה הורוביץ, לקיצוניות דתית ואידיאולוגית.

בדומה לכלל יהודי פולין, חייהן של שלוש המורות השתנו לבלי היכר בבוקרו של יום שישי, האחד בספטמבר 1939. לאחר ניסיונות של כל אחת מהן להמלט מאימת הנאצים, ונדודים רבים בפולין, במשך כשלוש שנים הצטלבה שוב דרכן של השלוש והן הגיעו, כל אחת בנפרד, למחנה הריכוז פלשוב.

בשנים 1943 ו-1944 נתגבשה במחנה הריכוז פלשוב קבוצה בת עשר נשים צעירות, שתשע מהן היו בוגרות רשת "בית יעקב" בגליציה. במשך למעלה משנתיים פעלו נשים אלה כיחידה אחת, כקבוצה לעזרה הדדית בעלת אופי ייחודי. קבוצה זו שמרה על מסגרת קולקטיבית במשך שהותה בשלושה מחנות: פלשוב, אושוויץ וברגן-בלזן. לקבוצה היו שלוש מנהיגות, שכל אחת מהן הייתה שונה מחברתה ומילאה תפקיד אחר.

בראש הקבוצה עמדו שלוש נשים צעירות בשנות העשרים לחייהן: רבקה אנגלרד, רבקה הורוביץ ורחל שנצר – "רוחקה ושתי הרבקות", כפי שכוננו בפי חברותיהן. במשך קרוב לשנתיים שימשו נשים אלו "אחיות-אמהות-מנהיגות" לקבוצת בנות, רובן חניכות לשעבר של מוסדות "בית-יעקב" בפולין וחברות בתנועת הנוער של "אגודת ישראל" בנות. שלושתן אף הדריכו בתנועה זו ולאחר מכן לימדו ברשת "בית יעקב" בגליציה עד פרוץ המלחמה.

השלוש באו מרקע דומה, מבחינה גיאוגרפית ומבחינה סוציו-אקונומית. כולן היו גליצאיות: רחל שנצר נולדה בנובי-סנץ', רבקה הורוביץ - בקרקוב ורבקה אנגלרד ב-סנוק. כולן באו ממשפחות זעיר בורגניות וברוכות ילדים, הקשורות לעולם החסידות.

קשרי הידידות בין שלוש הצעירות נרקמו באמצע שנות השלושים, בעת שהחלו את לימודיהן בסמינר "בית יעקב" למורות בקרקוב. כרבות מתלמידות המוסד נשאו עמן השלוש מטען תרבותי כפול; יהודי ופולני.

המטען היהודי עוצב עוד בבתייהם, שם למדו את יסודות היהדות על ברכי אמהותיהן, ולאחר מכן היו מהבוגרות הראשונות שהתחנכו בסמינר "בית יעקב" בקרקוב: המטען הפולני היה פרי

קבוצת 'צנרשאפט' בפלשוב (סוף)

ריכוז – ולצורת מטרה קיומית : להבטיח את הישרדותן.

קבוצת סיוע הדדי

חברות הקבוצה עשו כל שביכולתן על מנת לשמור על איחודן הפיזי והדבר התבטא הן במאמצים לארגן תוספת מזון, אשר חולק תמיד באופן שווה בין החברות, והן בניסיונות לרכז את החברות במקום עבודה אחד מדריטש, שבה הועסקו 7 מתוך 10 החברות. מאז שקמה הקבוצה באביב 1943, ראו חברותיה את עצמן אחיות לכל דבר. גם כשהוצע לאחדות מהן להיטיב את תנאייהן, ביקשו תחילה לדאוג לשלומה של הקבוצה כולה. כך היה גם עם העברתן לאושוויץ, בנובמבר 1944.

הסיוע של בנות הקבוצה הוענק על בסיס של קרבה פיזית וללא כל קשר להשתייכות דתית. עיקר מקבלות הסיוע היו השכנות לצריף המגורים והחברות במקום העבודה. בנוסף לשתי קטגוריות אלו, בכל אחד משלושת המחנות בהם שהו, קיימו

שתי הנשים היו בעלות אופי שונה, הראשונה קיצונית בהשקפותיה הדתיות והשנייה מתונה יותר, אך דינמית לא פחות. שתיהן היו נשים כריזמטיות, מורות ב"בית יעקב", בעלות ניסיון רב בהדרכת בנות צעירות.

השלישית שבחבורת המנהיגות – רחל שנצר – הייתה ללא ספק מנהיגה פסיכולוגית, מנהיגה מפשרת אך גם מנהיגה כריזמטית. נראה, איפוא, שמדובר בשלוש צעירות בעלות אופי כריזמטי ייחודי, שקבע את מעמדן בהיררכיה הפנימית של הקבוצה.

שלוש הצעירות היו בעלות אופי דומיננטי, שנמשך לכיוון האחריות והמנהיגות. טבעי היה שדווקא הן, ולא הצעירות האחרות שבקבוצה שהיו בעלות אופי שונה, יתחלקו בנטל האחריות. לכך יש להוסיף מרכיב נסיבתי. צירוף ייחודי של רקע, חינוך, אופי ונסיבות יצר מצב מיוחד, שבו הפכו צעירות אלו למנהיגות של קבוצה שקמה בתנאים קיצוניים – בתוך מחנה עבודה ומחנה

הבנות מגעים עם בוגרות רשת "בית יעקב" אותן הכירו מתקופת הלימודים. לעתים סייעו אלו לקבוצה, לעתים הסתייעו על ידה. ברור היה תמיד, כי מדובר ביחסים בין קבוצה מגובשת מחד, המתמידה לשמור על קיומה העצמאי, לבין יחידים מאידך, אשר רק באופן זמני זכו לקבל את חסותה של הקבוצה.

הנכונות לסייע לזולת מתבטאת אצל הקבוצה במה שניתן לכנות "תופעת השוליים הגמישים". שולי ה"צנרשאפט" התרחבו באופן זמני, בכל פעם שהיה צורך להקיף בתוכם גורמים הזקוקים לסיוע. לאחר מתן הסיוע, חזרה הקבוצה לממדיה המקוריים.

בנות ה"צנרשאפט" נשאו יחד גם לאחר שפנו ממחנה אושוויץ בינואר 1945 ב"צעדת המוות". קבוצתן הגיעה לברגן בלזן, וממחנה זה השתחררו באפריל 1945. מיד לאחר השחרור נפטרה אחת החברות מטיפוס, ותוך זמן קצר התפזרה הקבוצה וכל אחת הלכה לדרכה.

איפה היינו קונים מה?

אליעזר צוריאל מספר בספרו "בהמיר ארץ ובמוט הרים" היכן היו דיירי רובע קז'ימייז' עושים את קניותיהם, וכך הוא כותב:

"...הזמן – התחלת שנות השלושים של המאה. את המחברות קונים בחנותו של אדון וואנדער ברחוב וולניצא, ממתק אצל הגברת הולענדער, ספרי לימוד לבית-הספר בחנות הספרים של אדון פאוסט, ואם ספר משומש הרי באחד האנטיקווריאטים שמחוץ לשכונת היהודים, ברחוב שפיטאלנא, סידור תפילה אצל מר געמיינער ולחמניות במאפיית אוענשטיין. שם גם נקנו מדי שנה מצות לפסח שהובאו הביתה עטופות בסדין נקי ונשמרות בסל נצרים, איזו חגיגה!

עוגות קרעם קונים אצל לייבוביץ, גלידה אצל הוידא, כרוב כבוש מתובל בתפוחים אצל קליינצולער, פירות ט"ו בשבט וצימוקים לעשיית יין בחנות וולדי נגער, אווז לשבת אצל הגברת שמייסער וכלי עבודה ומשחת נעליים אצל ה"האלבער חסיד" (כינוי ל"חסיד לחצאין").

מכנסיים או חליפה נותנים לתפור אצל החייט חולה האסטמה ברחוב דייבור, והמדידה בהשגחת אמא, כמובן, בליווי תזכורת שאין להימנע ממנה ושחוזרים עליה, שהילד גדל וחליפה אין תופרים לשנה אחת.

ובעצם למה אין אני מזכיר גם את כל האחרים שבמרובע גוש הבניינים בהם נמצאו חנותנו ודירתנו? (היה זה ברחוב בוז'גו צ'אלה, בית "הובלער", מול הכנסייה—ל.ה.)

ה"רטוש" (בעבר בית העיריה של קז'ימייז') כיכר וולניצא

את מר שיינהערץ הקצב ירא-השמים והישר, שאמא סמכה עליו בעיניים עצומות, את מר לאנגער בעל חנות פירות מזרחים שגם ניתן ללוות ממנו "גמילות-חסד" בעת דחק, את בעלי המסעדה האחים הירש, שבערבי חורף קרים, בחזור אבא מנסיעותיו היה לוקח את כולנו לסעודת מעיים טריים וחמים, ואדון הירש מתרוצץ סביבנו ושואל בדאגה אם האוכל טעים ואם רוצים תוספת, את האדון גרינוואלד שבחנותו אתה משתכר מריחות הבשמים והפירות המיובשים מן המזרח, והרי כולם נעלמו ונכחדו בסערה שהעיר על העולם השיקוף המשומם..."

"רכיבה למען החיים - Ride for the living"

בקטע זה של השיחה בקשתי מאבא שיפרט יותר. זאת הפעם הראשונה שנחשף הסיפור הקשה כיצד הצליח לשרוד בתור ילד את התקופה בגטו של קרקוב ובמחנות השונים, את צעדת המוות מפלשוב לאושוויץ עם אביו, את המשך הדרך, לאחר שאביו נהרג מולו ועד השחרור באפריל 1945 כשהוא ילד בן 15 שלא יודע שאמו הצליחה לשרוד את השואה ומחפשת אותו.

השיחה המטלטלת הזו רק העצימה את החוויה שלשמה החלטתי לצאת למסע האופניים. הבנתי מדוע הסתיר אבא כל השנים ממשפחתנו את הסיפור הקשה שלו.

הגעתי לקרקוב. כאן נפגשתי עם בני משפחתי שהגיעו מניו יורק, ולמחרת נפגשנו במרכז הקהילתי היהודי JCC של קרקוב עם עוד 160 משתתפים שהגיעו לאירוע מכל העולם.

חוויות מיום הרכיבה: 160 רוכבים השתתפו ברכיבה, המבוגר ביותר הוא ניצול שואה בן 82 ניצול שואה, אשר התייתם מהוריו בגיל 10, והצעירה ביותר הייתה ילדה בת 12 שחגגה את בת המצוה שלה, כשכל משפחתה הצטרפה לרכיבה. הטקס היה מרגש מאוד. בסדר מופתי לאט לאט קבוצה אחרי קבוצה יצאה לרכיבה. המחזה היה מדהים. לאורך הכביש הארוך המוביל למחנה בירקנאו רוכבים על אופניים 160 רוכבים בחולצות תואמות של כחול וירוק עם קסדות על הראש יוצאים ממתחם המחנה. הכל כל כך פסטורלי, ואני חושבת לעצמי האם אבא שלי ילד בן 15 יחד עם אביו בינואר 1945 בשלג וקור הלך בשבילים אלה? בשדות אלה? בזמן שהלכו בשורה יחד עם עוד אנשים ממחנה פלשוב כשהם מוקפים בגרמנים שמובילים אותם למחנה אושוויץ? זאת הייתה צעדת המוות. הפסטורלה הזאת העבירה בי עצב גדול. היה מרתק להכיר את האנשים שהגיעו מכל העולם והצטרפו אלי למסע זה כשלכל אחד יש את הסיפור הפרטי שלו. רבים מהרוכבים היו בני דור שני ושלישי לשואה, שנושאים איתם את סיפור משפחתם לאורך החיים.

ביוני השנה, זו הפעם הרביעית שהמרכז היהודי הקהילתי בקרקוב (JCC) מקיים את המפעל "רכיבה למען החיים - Ride for the living" שמטרתו להנציח את המשפחות היהודיות שחיו בקרקוב ונכחדו בשואה, ולהגביר את המודעות להתחדשות של הקהילה היהודית בקרקוב. האירוע ארך ארבעה ימים וכלל סיורים במחנה ההשמדה אושוויץ ובירקנאו, בעיר העתיקה של קרקוב ובאזור הגטו, ויום של רכיבה על אופנים למרחק של כ-90 קילומטר - ממחנה ההשמדה בירקנאו ועד למרכז הקהילתי של קרקוב בקז'מיז', מסע שערך כ-9 שעות.

שמי ליאורה שלם בת שלמה (סלק) אברהמר, יליד 1930 בקרקוב, בן ליאון אברהמר ורוז'יה לבית הילפשטיין. משפחות אברהמר והילפשטיין חיו בקרקוב החל מהמאה ה-18, וכולם, למעט אביו, סבתי ושתי אחיותיה נספו בשואה.

סבתי ואביו שמרו בסוד ובאדיקות על עברם, כך שבתור ילדים לא נחשפנו כלל לכל המאורעות שעברה משפחתם. כשהתבגרנו שמענו מעט מאוד פרטים מבני משפחת הילפשטיין מניו יורק. לפני 13 שנה החליט אביו לקחת אותנו למסע שורשים לקרקוב עיר הולדתו ושם לספר את סיפורו.

ביוני 2016 קרובת המשפחה (סימון הילפשטיין שומאן) מניו יורק סיפרה לי שהשתתפה באירוע "רכיבה למען החיים", וביקשה שאצטרף אליה לאירוע זה השנה. מאחר וכל שנות חיי הבגירים לא רכבתי על אופניים התחלתי להתאמן כדי להצליח לרכוב 90 קילומטר ביום אחד. כך התחיל מסע האופניים שלי להנצחת משפחתי.

כשסיפרתי לאביו שאני מתכוננת למסע אופניים ממחנה ההשמדה בירקנאו, במטרה להנציח את משפחותינו אברהמר והילפשטיין ברכיבה סימבולית, סיפר לי אבא (בן 86) שאת אותה דרך הוא הלך עם אביו במשך שלושה ימים בינואר 1945, בגיל 15, ממחנה פלשוב לאושוויץ, בחורף קר ומושג בטמפרטורה של 20-.

